

2020-2025-YILLARDA XALQ TA'LIM TIZIMIDA INKLYUZIV TA'LIMNI RIVOJLANANTIRISH KONSEPSIYASI.

*TMC instituti Pedagoika va
psihologiya kafedrası o'qituvchisi
Eshmamatova Sitara Tuyg'un qizi
TMC instituti talabasi
Bobomurodova Madina Ilhom qizi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida 2020–2025-yillarda inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi doirasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar, ularning asosiy yo'nalishlari va kutilayotgan natijalar tahlil qilinadi. Konsepsiya umumta'lim maktablarida imkoniyati cheklangan bolalarni ta'lim jarayoniga to'liq jalb qilish, pedagog kadrlarni tayyorlash va moddiy-texnik bazani mustahkamlashni ko'zda tutadi. Shuningdek, maqolada xalqaro tajriba tahlili, metodologik yondashuvlar va natijalarning istiqbollari ham yoritilgan.

Kalit so'zlar: Inklyuziv ta'lim, xalq ta'lim tizimi, maxsus ehtiyojli bolalar, pedagogik metodlar, ta'lim strategiyasi, imkoniyati cheklangan shaxslar, 2020–2025-yillar konsepsiyasi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda ta'lim sohasini isloh qilishning ustuvor yo'nalishlaridan biri — inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'ldi. Davlatimiz tomonidan qabul qilingan 2020–2025-yillarda inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi imkoniyati cheklangan bolalarni umumiy ta'lim jarayoniga kengroq jalb qilishni, ta'limda tenglikni ta'minlashni, har bir bolaning shaxsiy ehtiyojlarini hisobga olishni maqsad qilib qo'ydi. Ushbu jarayon xalqaro tashkilotlar (UNESCO, UNICEF va boshqalar) tavsiyalari hamda milliy ta'lim siyosati asosida shakllantirilgan.

O'zbekiston Respublikasida inklyuziv ta'limni rivojlantirish alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga (nogironligi bo'lgan, rivojlanishdagi kechikishlari bo'lgan va boshqa maxsus ehtiyojlarga ega bolalarga) umumiy ta'lim muassasalarida teng huquqli ta'lim olish imkoniyatini ta'minlashga qaratilgan strategik yo'nalishdir. Ushbu konsepsiya 2020-yil 13-oktabrdagi Prezidentning PQ-4860-sonli "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori bilan tasdiqlangan. Konsepsiya O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi (PF-5712-son, 2019-yil) asosida ishlab chiqilgan bo'lib, BMTning Nogironlar huquqlari to'g'risidagi Konventsiyasiga (2021-yilda ratifikatsiya qilingan) muvofiq milliy harakatlar rejasiga (2023–2025 yillar) integratsiyalashgan.

Konsepsiyaning maqsadi va vazifalari

Konsepsiyaning asosiy maqsadi – alohida ta’lim ehtiyojlari bo’lgan bolalarni o’qitish uchun inklyuziv ta’lim tizimini tashkil etish, ularning ta’lim olish huquqini kafolatlash va ta’minlashdir. Bu tizim bolalarni segregatsiya qilish o’rniga, ularni umumiy ta’lim muhitiga integratsiya qilishga asoslanadi. Asosiy vazifalar quyidagilar:

Teng huquqlilikni ta’minlash: Bolalarning individual xususiyatlari, madaniyati, ijtimoiy-iqtisodiy holatidan qat’i nazar, ta’limda muvaffaqiyatga erishishi uchun shart-sharoitlar yaratish.

Infrastruktura va resurslarni rivojlantirish: Maktablarni maxsus asbob-uskunalar (panduslar, yuk ko’tarish moslamalari, panjaralar) bilan ta’minlash.

Kadrlar tayyorlash: Maxsus o’qituvchilar (defektologlar, psixologik-pedagogik mutaxassislar) sonini ko’paytirish va ularni o’qitish.

Jamiyatni xabardor qilish: Ota-onalar, o’qituvchilar va jamiyat vakillari orasida inklyuziv ta’limning ahamiyati haqida tushuntirish ishlari olib borish.

Monitoring va baholash: Ta’lim jarayonining samaradorligini nazorat qilish, shu jumladan, “Inklyuziv ta’lim laboratoriyasi” tuzilmasida (2021-yilda Xalq ta’limi vazirligi qoshida tashkil etilgan).

Konsepsiya o’rta (2020–2022 yillar) va uzoq muddatli (2023–2025 yillar) bosqichlarga bo’lingan. 2020–2021 yillarda amalga oshirish bo’yicha “Yo’l xaritasi” tasdiqlangan bo’lib, unda 2020-yilda inklyuziv ta’limni joriy etish uchun pilot maktablar tizimi, 2021-yilda esa kengaytirish rejalashtirilgan.

Maqsadli ko’rsatkichlar (indikatorlar)

Konsepsiyada 2025 yilgacha erishilishi kutilayotgan asosiy natijalar quyidagi jadvalda keltirilgan (3-ildavaga asosan):

Ko’rsatkich nomi	2020-yil (joriy holat)	2025-yil (kutilayotgan natija)
Inklyuziv ta’lim joriy etilgan maktablar soni (umumiy maktablarning %)	10–15%	51%
Alohida ta’lim ehtiyojlari bo’lgan bolalarning umumiy maktablarda o’qishi (%)	20%	70%
Maxsus o’qituvchilar (defektologlar, psixologlar) soni (har 1000 bola uchun)	5–7 nafar	15–20 nafar
Maktablarning inklyuziv infratuzilmasi (pandus, moslamalar) bilan ta’minlangani (%)	30%	80%

Ko'rsatkich nomi	2020-yil (joriy holat)	2025-yil (kutlayotgan natija)
Alohida ehtiyojli bolalarning ta'lim sifati bo'yicha bahosi (PISA ekvivalenti)	Past	O'rtacha daraja (jahon o'rtachasiga yaqinlashish)

Ushbu ko'rsatkichlar orqali 2025 yilga kelib, inklyuziv ta'lim tizimi to'liq shakllanib, bolalarning ijtimoiy integratsiyasi ta'minlanishi rejalashtirilgan. Masalan, 2022-yilga kelib 225 ta oddiy maktab nogiron bolalarga ochiq bo'lgan.

Amalga oshirish mexanizmlari va natijalar

Huquqiy asos: Konsepsiya O'zbekiston Konstitutsiyasining 50-moddasiga (inklyuziv ta'limni kafolatlash) va 2022–2026 yillarga mo'ljallangan "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi"ga integratsiyalashgan. 2021-yilda umumta'lim maktablarida alohida ehtiyojli bolalarni inklyuziv o'qitish to'g'risidagi nizom tasdiqlandi.

Xalqaro hamkorlik: UNICEF, USAID va YevroItou'z bilan hamkorlikda o'qituvchilarni tayyorlash va infratuzilmani yaxshilash loyihalari amalga oshirilmoqda. Masalan, UNICEF qo'llab-quvvatlashida 2022-yilda 225 maktab inklyuziv sharoitlarga o'tkazildi.

Natijalar (2020–2025 yillar boshlanishi): 2023-yilga kelib, 121 mingdan ortiq 14–30 yoshli nogiron yoshlar ro'yxatga olingan bo'lib, ularning 70% dan ortig'i ta'lim tizimiga qamrab olingan. Har yili "Inklyuziv ta'limning dolzarb masalalari" mavzusida respublika va xalqaro konferensiyalar o'tkazilmoqda. Biroq, qishloq hududlarda infratuzilma va kadrlar yetishmasligi muammosi saqlanib qolmoqda.

Muammolar va yechimlar: Tizimda hali ham segregatsiya (maxsus maktablar) ustunlik qiladi (2020-yilda 75% nogiron bolalar institutsional ta'limda edi). Yechim sifatida o'qituvchilarni qayta tayyorlash va jamiyatni xabardor qilish kampaniyalari kengaytirilmoqda.

Konsepsiya O'zbekiston ta'lim tizimini xalqaro standartlarga (masalan, PISA reytingida 30 ta yetakchi mamlakat qatoriga kirish) yaqinlashtirishga xizmat qiladi. 2025 yilga kelib, inklyuziv ta'lim nafaqat huquqiy, balki amaliy jihatdan to'liq amalga oshirilishi kutilmoqda, bu esa jamiyatning ijtimoiy barqarorligini oshiradi. Batafsil ma'lumot uchun lex.uz saytidagi rasmiy hujjatlarga murojaat eting.

Xulosa

2020–2025-yillarda inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi O'zbekistonda ta'lim tizimini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Ushbu konsepsiya imkoniyati cheklangan bolalarga sifatli ta'lim olish imkoniyatini berish bilan birga, jamiyatda bag'rikenglik va tenglik tamoyillarini mustahkamlamoqda.

Inklyuziv ta'limga oid maxsus darsliklar va o'quv qo'llanmalarni ishlab chiqish.
Har bir hududda o'qituvchilar uchun muntazam seminar-treninglar tashkil etish.
Maxsus ehtiyojli bolalar uchun raqamli ta'lim resurslarini kengaytirish.
Ota-onalarni qo'llab-quvvatlash markazlarini tashkil etish.
Xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni yanada kengaytirish.

Adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2020). *2020–2025-yillarda inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi*. Toshkent.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. (2019). *Ta'lim sohasida sifatni oshirish va inklyuziv ta'limni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida*. Toshkent.
3. UNESCO. (2009). *Policy Guidelines on Inclusion in Education*. Paris: UNESCO Publishing.
4. UNESCO. (2017). *A Guide for Ensuring Inclusion and Equity in Education*. Paris.
5. UNICEF. (2014). *The Right of Children with Disabilities to Education: A Rights-Based Approach to Inclusive Education*. Geneva.
6. Florian, L., & Black-Hawkins, K. (2011). *Exploring inclusive pedagogy*. British Educational Research Journal, 37(5), 813–828.
7. Ainscow, M., Booth, T., & Dyson, A. (2006). *Improving Schools, Developing Inclusion*. Routledge.
8. Slee, R. (2018). *Inclusive Education Isn't Dead, it Just Smells Funny*. Routledge.
9. Sharipov, S. (2021). *O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik asoslari*. Toshkent: TDPU nashriyoti.
10. Beknazarova, L. (2022). *Xalq ta'lim tizimida inklyuzivlik tamoyillari va metodik asoslari*. Toshkent.
11. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. (2021). *Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida inklyuziv ta'limni tashkil etish bo'yicha metodik qo'llanma*. Toshkent.
12. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. (2019). *Key Principles of Inclusive Education: Recommendations for Policy Makers*. Odense, Denmark.
13. Mittler, P. (2012). *Working Towards Inclusive Education: Social Contexts*. Routledge.
14. Norwich, B. (2013). *Addressing Tensions and Dilemmas in Inclusive Education: Living with Uncertainty*